

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.2.13](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.13)

УДК 336.5

*Л. С. Морозова,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ,
ORCID ID: 0000-0002-2231-0558*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

*L. Morozova
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv*

FINANCIAL SECURITY OF HEALTHCARE

Фінансове забезпечення сфери охорони здоров'я є пріоритетним завданням державної політики України, оскільки через систему охорони здоров'я держава забезпечує виконання основних конституційних прав населення. Належне виконання відповідних умов медичного обслуговування залежить від достатності фінансового забезпечення, яке виступає одним з найважливіших чинників впливу на розвиток системи охорони здоров'я та ефективність цієї сфери. Проте складна політична та економічна ситуація в Україні є причиною недостатнього рівня фінансового забезпечення в останні роки.

Система охорони здоров'я в Україні майже повністю залежить від державного бюджетного фінансування. Розвиток та залучення інших джерел фінансування стримується недостатнім зацікавленням приватного сектора та децю негативним ставленням з боку державних органів управління охороною здоров'я до підприємництва у сфері охорони здоров'я в цілому. Досвід країн Європейського Союзу, а також країн Центральної та Східної Європи засвідчує, що механізм фінансування охорони здоров'я можна успішно вдосконалювати як у рамках бюджетного фінансування, так за допомогою медичного страхування. Для України ефективним шляхом покращення фінансування сфери охорони здоров'я, як і для більшості країн світу, є відмова від суто бюджетного фінансування та перехід до моделі медичного страхування (в добровільній та обов'язковій формі). Обов'язкове медичне страхування надасть змогу раціональніше використовувати кошти, призначені для забезпечення охорони здоров'я, і в той самий час підвищити якість цих послуг і рівень забезпеченості ними населення.

Financial provision of health care is a priority of the state policy of Ukraine, because through the health care system the state ensures the implementation of the basic constitutional rights of the population. Reforms implemented by the state to increase the efficiency of the health care system in the country play a leading role in improving the availability and quality of health care provided to the population by the state. Today, the issue of financial support for such reforms and their directions is particularly acute, which confirms the relevance of the chosen topic of research. Proper implementation of appropriate health care conditions depends on the adequacy of financial support, which is one of the most important factors influencing the development of the health care

system and the effectiveness of this area. However, the difficult political and economic situation in Ukraine has been the cause of insufficient financial security in recent years.

The health care system in Ukraine is almost entirely dependent on state budget funding. The development and attraction of other sources of funding is constrained by the lack of interest of the private sector and the somewhat negative attitude of public health authorities to entrepreneurship in health care in general. Therefore, in the area of health care financing, the primary problem is the lack of public funds, which leads to a reduction in the amount of free medical care.

To date, funding for the health care system is in the process of reform, but most of the funding still comes from state and local budgets, which is extremely insufficient to provide quality health care at a sufficient level. The experience of the European Union, as well as the countries of Central and Eastern Europe, shows that the mechanism of financing health care can be successfully improved both within the framework of budgetary financing and through health insurance. For Ukraine, an effective way to improve health care funding, as for most countries around the world, is to abandon purely budget funding and move to a health insurance model (voluntary and compulsory). Compulsory health insurance will make it possible to use health care funds more rationally, and at the same time improve the quality of these services and the level of provision of the population with them.

Therefore, insurance is a necessary way to improve the existing system of functioning of the health care sector and by attracting the necessary funds to finance this area.

Финансовое обеспечение сферы здравоохранения является приоритетной задачей государственной политики Украины, поскольку через систему здравоохранения государство обеспечивает выполнение основных конституционных прав населения. Надлежащее выполнение соответствующих условий медицинского обслуживания зависит от достаточности финансового обеспечения, которое выступает одним из важнейших факторов влияния на развитие системы здравоохранения и эффективность этой сферы. Однако сложная политическая и экономическая ситуация в Украине является причиной недостаточного уровня финансового обеспечения в последние годы.

Система здравоохранения в Украине почти полностью зависит от государственного бюджетного финансирования. Развитие и привлечение других источников финансирования сдерживается недостаточным интересом частного сектора и несколько негативным отношением со стороны государственных органов управления здравоохранением к предпринимательству в сфере здравоохранения в целом. Опыт стран Европейского Союза, а также стран Центральной и Восточной Европы показывает, что механизм финансирования здравоохранения можно успешно совершенствовать как в рамках бюджетного финансирования, так с помощью медицинского страхования. Для Украины эффективным путем улучшения финансирования сферы здравоохранения, как и для большинства стран мира, является отказ от чисто бюджетного финансирования и переход к модели медицинского страхования (в добровольной и обязательной форме). Обязательное медицинское страхование позволит более рационально использовать средства, предназначенные для обеспечения охраны здоровья, и в то же время повысит качество этих услуг и уровень обеспеченности ими населения.

Ключові слова: *охорона здоров'я; фінансове забезпечення сфери охорони здоров'я; медичне страхування; медична реформа.*

Key words: *health care; financial support of health care; health insurance; medical reform.*

Ключевые слова: *здравоохранение; финансовое обеспечение здравоохранения; медицинское страхование; медицинская реформа.*

Постановка завдання. Фінансове забезпечення сфери охорони здоров'я є пріоритетним завданням державної політики України, оскільки через систему охорони здоров'я держава забезпечує виконання основних конституційних прав населення. Провідну роль у підвищенні доступності та якості надання медичних послуг населенню, гарантованих державою, відіграють реформи, які впроваджуються державою задля підвищення ефективності системи охорони здоров'я в країні. Сьогодні особливо гостро стоїть питання щодо фінансового забезпечення таких реформ та їх напрямів, що підтверджує актуальність обраної теми наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз існуючих публікацій з тематики дослідження дозволяє стверджувати, що певні аспекти фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я досліджувалися в роботах іноземних та вітчизняних науковців, зокрема Н. Авраменко, В. Андрущенко, М. Білинської, У. Беверіджа, О. Василика, Ю. Вороненко, В. Войцехівського, А. Григоренко, Т. Грузєва, О. Гульчій, Г. Дзяк, Л. Жаліло, О. Заглади, Д. Карамишева, Б. Криштопа, В. Лазоришинець, Е. Лібанова, В. Лобас, В. Лехана, В. Москаленко, З. Надюк, В. Опаріна, Я. Радиш, І. Рожкова, І. Солоненко, Н. Солоненко, Г. Слабкого, О. Тулай, М. Шевченко, Дж. Фігейраса, О. Фірсова, В. Федосова, М. Філда, М. Фотакі, С. Юрія. Проте важливі аспекти оцінки сучасного стану охорони здоров'я та виокремлення основних проблем фінансового забезпечення установ охорони здоров'я є не до кінця дослідженими і потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Завдання дослідження полягають у комплексному вивченні питань фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я.

Вклад основного матеріалу дослідження. Забезпечити ефективну систему охорони здоров'я громадян є найважливішим завданням уряду будь-якої країни світу. Ефективність системи охорони здоров'я полягає у наданні достатнього рівня матеріально-технічного забезпечення закладів охорони здоров'я, підтримки достатнього рівня професіоналізму та кваліфікації медичних працівників та дотриманні безпеки при виконанні їх праці.

Належне виконання відповідних умов медичного обслуговування залежить від достатності фінансового забезпечення, яке виступає одним з найважливіших чинників впливу на розвиток системи охорони здоров'я та ефективність цієї сфери. Проте складна політична та економічна ситуація в Україні є причиною недостатнього рівня фінансового забезпечення в останні роки.

Конституцією України передбачено, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1]. Право на охорону здоров'я включає життєвий рівень, необхідний для підтримки здоров'я людини, сприятливе для життя довкілля, безпечні умови праці, побуту, навчання, вчасну та кваліфіковану медичну допомогу, правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації [2].

Проголосивши зазначене право, держава взяла на себе зобов'язання створити відповідні умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування шляхом забезпечення державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровче-профілактичних програм.

Сьогодні в нашій країні працює національна або державна модель системи охорони здоров'я, яка заснована на принципах загальної доступності і безоплатності. Аналіз ефективності даної моделі дозволяє стверджувати, що їй характерні негативні тенденції, що є результатом системної кризи всієї сфери охорони здоров'я.

Система охорони здоров'я в Україні майже повністю залежить від державного бюджетного фінансування. Розвиток та залучення інших джерел фінансування стримується недостатнім зацікавленням приватного сектора та дещо негативним ставленням з боку державних органів управління охороною здоров'я до підприємництва у сфері охорони здоров'я в цілому. Тому у сфері фінансування галузі охорони здоров'я першочерговою проблемою є нестача державних коштів, що веде до зменшення обсягів безоплатної медичної допомоги.

Якщо звернутися до закордонного досвіду, то функції фінансування для всіх типів систем охорони здоров'я (Беверіджа, Бісмарка, Семашка, проміжних чи змішаних) є спільними, навіть якщо це не лежить «на поверхні», зокрема:

- формування фінансових ресурсів;
- об'єднання фінансових ресурсів (пулінг);
- закупівля медичних послуг;
- забезпечення надання медичної допомоги.

Основною проблемою фінансування медичних послуг в Україні, надання яких забезпечує галузь охорони здоров'я, є залишковий принцип, пов'язаний хронічним дефіцитом бюджетних коштів, що виділяються на вітчизняну медицину. Саме через недостатні обсяги фінансування й нераціональне використання наявних фінансових ресурсів, орієнтованих на утримання закладів охорони здоров'я, та не задоволення потреб населення в наданні медичної допомоги, призвело до того, що сучасна система охорони здоров'я характеризується низькою якістю медичних послуг і відсутністю мотивації медичних кадрів до якісної праці [5].

В табл. 1 наведено динаміку видатків зведеного бюджету України на охорону здоров'я у ВВП країни.

Таблиця 1.
Динаміка видатків зведеного бюджету України на охорону здоров'я у ВВП країни, %

Показники	Роки									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Структура видатків зведеного бюджету України на охорону здоров'я у ВВП	11,6	11,9	12,18	10,9	10,4	9,03	9,69	9,27	9,37	
Частка видатків зведеного бюджету України на охорону здоров'я у ВВП	3,76	4,15	4,23	3,65	3,59	3,17	3,43	3,26	3,23	

Отже, за даними таблиці 1, можна побачити, частка видатків зведеного бюджету України на охорону здоров'я у ВВП країни дуже низька і 2018-2019 років знижується. У результаті вкрай обмежені фінансові ресурси в охороні здоров'я переважно покривають витрати на утримання персоналу й оплати комунальних послуг, і дуже мала частка залишається для придбання лікарських засобів, сучасного устаткування та модернізації інфраструктури, тобто витрат, безпосередньо пов'язаних з наданням медичних послуг і поліпшенням їхньої якості. Так у 2016 році із поточних суспільних витрат на лікарні (загального профілю та спеціалізовані) 63,5 % витрачається на оплату праці, 8,1 % – на комунальні платежі, лише 16,2 % становлять прямі витрати, пов'язані з наданням медичних послуг та 12,2 % інші витрати. Тобто переважна частина суспільних коштів використовується не на фінансування медичних послуг як таких, а на забезпечення заробітної плати медичного персоналу та інфраструктурні / комунальні платежі [6].

На сьогоднішній день фінансування системи охорони здоров'я знаходиться у процесі реформування, проте більша частина фінансування надходить як і раніше з державного та місцевих бюджетів, що є в край недостатнім для забезпечення якісної медичної допомоги на достатньому рівні. У 2015 році Уряд України ініціював трансформаційну реформу системи охорони здоров'я з метою поліпшення стану здоров'я населення та забезпечення фінансового захисту від надмірних витрат власних коштів шляхом підвищення ефективності, модернізації застарілої системи надання послуг та покращення доступу до якісного медичного обслуговування. Комплексна стратегія передбачала першочергове здійснення реформи фінансування системи охорони здоров'я для того, щоб прискорити перетворення у сфері надання медичних послуг (як для окремих осіб, так і для населення) та впровадити інформаційні технології в якості каталізаторів. Стратегію фінансування системи охорони здоров'я було сформульовано в концептуальному документі, який було затверджено Кабінетом Міністрів України [7, с. 3].

У концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я зазначено важливість запровадження системи медичного страхування населення, але за 3 роки запровадження реформи керівництво держави не зробило жодних кроків для стимулювання населення до страхування.

Важливе значення в реформуванні системи охорони здоров'я мало прийняття на законодавчому рівні Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я [9] (Розпорядження Кабінету міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р). «Відповідно до Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я та ряду законів, підписаних Президентом України у грудні 2017 року, із 2018 року розпочалося втілення масштабної трансформації фінансування системи охорони здоров'я.

Аналізуючи текст концепції [9] визначено, що її мета пов'язана із вирішенням наступних проблем системи охорони здоров'я України:

1. Катастрофічна фінансова незахищеність пацієнтів;
2. Низька якість та ефективність надання послуг;
3. Неефективне витрачання бюджетних коштів.

Медична реформа передбачала значну трансформацію системи охорони здоров'я та порядку реалізації медичних послуг, що визначило напрями трансформації процесу фінансування. У концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я зазначено важливість запровадження системи медичного страхування населення, але за 3 роки запровадження реформи керівництво держави не зробило жодних кроків для стимулювання населення до страхування.

У 2019 році Всесвітня організація охорони здоров'я та Світовий банк підготували Спільний звіт про систему фінансування охорони здоров'я України [8], в якому містяться наступні висновки:

- загальна структура реформи фінансування системи охорони здоров'я в Україні відповідає провідним міжнародним практикам покращення доступності, якості та ефективності медичних послуг;
- реформа фінансування системи охорони здоров'я добре узгоджується із загальними цілями розвитку України і, за умови її послідовної реалізації, вона також повинна принести дивіденди у вигляді поліпшення економічних результатів та забезпечення фінансової дисципліни;
- впровадження реформи фінансування системи охорони здоров'я відбувається успішно. Створено єдиного закупівельника послуг – Національну службу здоров'я України;

- однією з ключових причин успішного впровадження реформи на сьогоднішній день є стійкі політичні зобов'язання та якісні міжвідомчі відносини між Кабінетом Міністрів, Міністерством охорони здоров'я, Національною службою здоров'я України та Міністерством фінансів. У перспективі вкрай важливо, щоб ці відносини продовжували зміцнюватися і підтримуватися;

- загальна макрофінансова ситуація в Україні залишається складною і, як результат, підвищення ефективності матиме ключове значення для демонстрації результатів реформи і створення можливостей для подальшої підтримки пріоритетних дій; зокрема, суттєвим буде підвищення ефективності за рахунок реструктуризації лікарень, що потребуватиме політичної підтримки і витривалості;

- забезпечення загальної стабільності розподілу бюджету на охорону здоров'я матиме ключове значення для подальшого впровадження реформи системи охорони здоров'я і дозволить зберегти ресурси, отримані від підвищення ефективності, та перетворити їх на кращу якість охоплення та надання послуг;

- фінансування в необхідному обсязі і визнання пріоритетною сфери громадського здоров'я і первинної медичної допомоги потребує захисту в межах бюджетного розподілу, щоб реформа стаціонарної допомоги не змістила фокус від важливості фінансування послуг на первинній ланці.

-для забезпечення сталості реформи важливо забезпечити розподіл відповідальності за її проведення між основними зацікавленими сторонами, включаючи місцеві органи влади, надавачів послуг та населення.

Отже, за оцінками експертів, впровадження медичної реформи у вітчизняну практику відбувається стабільно і цей процес необхідно продовжувати.

Досвід країн Європейського Союзу, а також країн Центральної та Східної Європи засвідчує, що механізм фінансування охорони здоров'я можна успішно вдосконалювати як у рамках бюджетного фінансування, так за допомогою медичного страхування. Для України ефективним шляхом покращення фінансування сфери охорони здоров'я, як і для більшості країн світу, є відмова від суто бюджетного фінансування та перехід до моделі медичного страхування (в добровільній та обов'язковій формі). Обов'язкове медичне страхування надасть змогу раціональніше використовувати кошти, призначені для забезпечення охорони здоров'я, і в той самий час підвищити якість цих послуг і рівень забезпеченості ними населення.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті комплексного вивчення питань фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я, можна зробити висновок, що у сфері охорони здоров'я спостерігається безліч негативних тенденцій, що є результатом системної кризи всієї сфери охорони здоров'я. На відміну від усіх інших галузей, охорона здоров'я в Україні майже повністю залежить від державного бюджетного фінансування. Саме тому, необхідним напрямом вдосконалення існуючої системи функціонування сфери охорони здоров'я та шляхом залучення необхідних коштів для фінансування цієї сфери є страхування.

Бібліографічний список.

1. Конституція України редакція від 01.01.2020 №254к/96-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

2. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» редакція від 18.03.2020 № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я» від 30.11.2016 №1013-2016р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

4. Seliverstova L. S. Trends in the development of the Ukrainian insurance market. *Товари і ринки*. 2018. №1. С.135-144

5. Когут І. А. Проблеми та перспективи фінансування системи охорони здоров'я. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 1(1). С. 248-257.

6. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про реформу охорони здоров'я в Україні» [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 21.04.2016 № 1338-VIII. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1338-19>

7. Україна: огляд реформи фінансування системи охорони здоров'я 2016–2019. Спільний звіт ВООЗ та Світового банку. Режим доступу: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0018/425340/WHO-WB-Joint-Report_UKR_Full-report_Web.pdf

8. Seliverstova, L. S Current trends in insurance market in Ukraine. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 2 (10). Ч. 1. С. 63-69

9. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я. Розпорядження КМУ від 30 листопада 2016 р. № 1013-р. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249626689>

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine “Constitution of Ukraine”, edition from 01.01.2020 # 254к/96-ВР, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/> (Accessed 9 Feb 2021).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine “Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care”, edition from 18.03.2020 # 2801-XII, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/> (Accessed 9 Feb 2021).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of health care financing reform" dated 30.11.2016 #1013-2016p, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/> (Accessed 9 Feb 2021).

4. Seliverstova, L. S. (2018), “Trends in the development of the Ukrainian insurance market”, *Tovary i rynky*, vol. 1, pp.135-144

5. Kohut, I. A. (2013), "Problems and prospects of financing the health care system", *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, vol. 1(1), pp. 248-257.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of April 21, 2016 № 1338-VIII "On the Recommendations of Parliamentary Hearings on the Topic: "On Health Care Reform in Ukraine"", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1338-19> (Accessed 9 Feb 2021).
7. Ukraine: Health Care Financing Reform Review 2016-2019. Joint report of the WHO and the World Bank, available at: https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0018/425340/WHO-WB-Joint-Report_UKR_Full-report_Web.pdf (Accessed 9 Feb 2021).
8. Seliverstova, L. S (2017), "Current trends in insurance market in Ukraine", *Naukovyi visnyk Polissia*, vol. 2 (10). part. 1, pp. 63-69.
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Order of the Cabinet of Ministers of November 30, 2016 № 1013-p "About the approval of the Concept of health care financing reform", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249626689> (Accessed 9 Feb 2021).

Стаття надійшла до редакції 20.02.2021 р.